

Samenspel

Over liturgie als teamwork

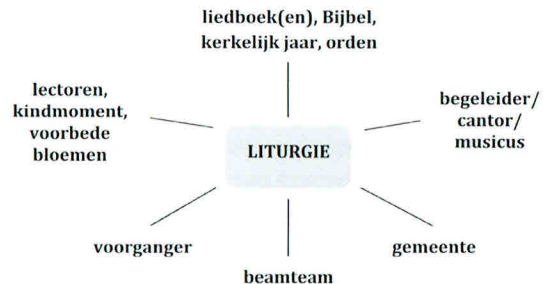
Anje de Heer

Musiceren vraagt om samenspel. Stel je een partituur voor en bekijk de afzonderlijke stemmen; maar al te vaak stelt één afzonderlijke stem weinig voor. In ieder geval geeft die losse partij geen beeld van de compositie als geheel. Pas als alles samenkomt krijg je het grote geheel te horen. Pas als elk van de spelers zich dienstbaar opstelt aan het totaal en zich overgeeft aan samenspel in de hoogste betekenis van het woord, kan de compositie tot zijn recht komen. Geen wonder dat samen musiceren regelmatig als metafoor voor samenwerken wordt gebruikt. Hoe staat het er voor met samenwerken rond de liturgie?

Wie zijn er in de aanloop naar de zondagse kerkdienst bezig met voorbereidingen? De predikant, vanzelfsprekend. De organist (pianist, cantor, band, zanggroep) – mag je verwachten. Degene die het kindmoment verzorgt. De vrouw of man die uit de Schriften leest, de persoon die de voorbeden uitspreekt. Al deze voorbereidingen komen samen in die ene kerkdienst. Vanuit de metafoor van gezamenlijk musiceren betekent dit dat ieder zich op zijn eigen partij heeft voorbereid en dat het samenspel in de kerkdienst plaatsvindt.

Maar waar komt de partituur vandaan? En is er ook sprake van het van te voren gezamenlijk doornemen van die partituur en het afstemmen van de afzonderlijke partijen op elkaar?

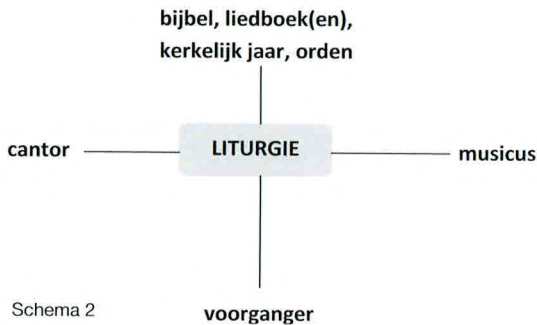
Een kerkdienst kun je, vanuit de invalshoek van samenwerking, in kaart brengen zoals in schema 1 is weergegeven. (Afhankelijk van de praktijk ter plaatse kun je partners toevoegen of weghalen.) Maar als het gaat om de voorbereiding op de kerkdienst heeft niet iedereen dezelfde positie. Degene die de Schriftlezingen moet verzorgen, heeft een uitvoerende taak, de persoon die de beampresentatie samenstelt eveneens. Anderen hebben, behalve de uitvoerende taak in de dienst zelf, ook een taak bij de voorbereiding, namelijk bij het bepalen van de

Schema 1

invulling van de liturgie. Ook dat kan in kaart worden gebracht. De vraag is alleen: wie zijn hierbij nodig? In de protestantse traditie was het jarenlang de gewoonte dat de invulling van de kerkdienst een taak van de predikant was. Schriftlezingen, liederen, gebeden, alles werd door de predikant gekozen, organisten weten daar alles van; zij waren en zijn een uitvoerende partij bij uitstek. Toch noem ik weloverwogen bij de voorbereidende taak meer partners. Niet alleen op grond van de praktijk, maar vooral op grond van inhoudelijke overwegingen.

In schema 2 is de voorbereiding in beeld gebracht. Bij dat wat in bovenaan staat – *Bijbel, liedboek(en), kerkelijk jaar, orden* – gaat het weliswaar niet om een persoonlijke partner, maar wel om voorgegeven

Schema 2

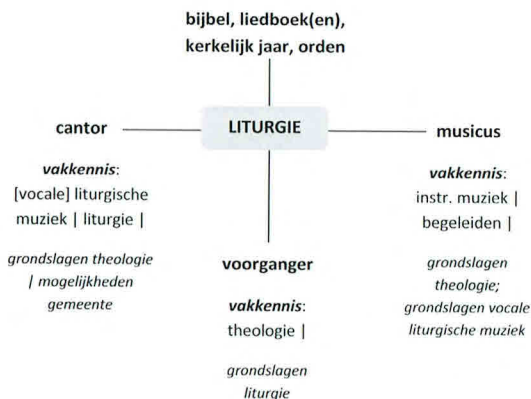
zaken, de kaders waarbinnen en waarmee gewerkt wordt. De andere drie – *cantor*, *musici*, *voorganger* – zijn de belangrijkste partners bij de voorbereiding van de kerkdienst. Ik maak bewust onderscheid tussen enerzijds de cantor en anderzijds de musicus (of musici). Met *cantor* bedoel ik namelijk de persoon die vakkundig is op het gebied van de vocale liturgische muziek in het algemeen en het kerklied in het bijzonder. Bovendien is de cantor degene die de mogelijkheden van de gemeente kent. Met *musicus* wordt de vrouw of man of de groep van de instrumentale muziek bedoeld, de begeleiding en overige instrumentale muziek.

Vakkennis en basiskennis

Voor het samenstellen van een kerkdienst is vakkenis nodig. Om precies te zijn: theologische, liturgische en liturgisch-muzikale vakkennis. De predikant is opgeleid als theoloog. Hij brengt als het goed is die vakkennis in. De cantor is opgeleid als musicus in de liturgie. Hij brengt als het goed is die vakkennis in. De musicus is opgeleid als gemeentezangbegeleider en speler. Hij brengt als het goed is die vakkenis in. In de praktijk zal het vaak voorkomen dat de cantor en de musicus in één persoon zijn verenigd, maar ook dan is het goed om de beide specifieke invalshoeken te onderscheiden. Ook zal het vaak zo zijn dat de musicus vooral musicus is en dat daardoor de cantor-invalshoek vergeten wordt. Daarom is het goed jezelf af te vragen of die invalshoek wel recht wordt gedaan. Juist omdat vocale muziek zo'n belangrijk element is in het liturgisch geheel, mag het typisch liturgisch-vocale element niet vergeten worden; het mag niet ondergaan in de vele mogelijkheden en het klankgeweld die eigen zijn aan instrumentale muziek (en dus ook aan de begeleiding van de gemeentezang; je krijgt wel eens de indruk

dat de zingende gemeente er is ten dienste van de begeleider...). Het mag evenmin ondergaan in de woordenwaterval van een kanselredenaar; soms lijkt het erop dat de gemeente slechts zingt ter verpozing van de gewijde aandacht, hoe mooi het zingen ook aangekondigd of gelabeld wordt.

Behalve de vakkennis die nodig is voor het liturgisch geheel, mag van elk van de partners ook worden verwacht dat ze basale kennis hebben van het vakgebied van de ander. In feite behoort dat tot hun vakkennis. Het gaat er niet om dat ze het van de andere partners over kunnen nemen, maar wel dat ze weet hebben van het specifieke terrein van de partner(s). Zie schema 3:

samenspel

Wat is nu de meerwaarde van het bovenstaande? Dat is gelegen in het gegeven dat liturgie vanzelfsprekend *teamwork* betekent. Zonder *teamwork* geen liturgie. Niet alleen in de uitvoerende fase, tijdens de kerkdienst zelf, maar ook in de voorbereidende fase. De partituur wordt niet door één persoon aangeleverd, maar ontstaat vanuit *teamwork*, op basis van een aantal voorgegeven zaken. De kerkdienst is niet alleen een kwestie van theologie, maar evenzeer van muziek, want de muziek is een van de belangrijkste gestalten van liturgie, en een van de belangrijkste vormgevende elementen. Muziek in een kerkdienst, of het nu instrumentaal is of gezongen, is nooit een extraatje, maar altijd liturgie. Dat gegeven kan alleen maar recht worden gedaan als je er op een vakkundige manier mee omgaat. Wil vakkennis tot zijn recht komen dan moet aan twee voorwaarden worden voldaan:

a) het moet daadwerkelijk aanwezig zijn en als zodanig

